

Η τέταρτη βιομηχανική επανάσταση

12.01.17

Η τελική απάντηση στο ερώτημα αν η τεχνολογία, που αναπτύσσεται αντικειμενικά, θα ωφελήσει ή όχι την ανθρωπότητα, μπορεί να δοθεί μόνο από τους συσχετισμούς -και τη δυναμική τους- ανάμεσα στην εργατική και την αστική πολιτική. Εκεί, στη διεκδίκηση πρωτίστως όχι μόνο του χρόνου που απελευθερώνει η σύγχρονη επιστήμη αλλά και του χρόνου που απελευθερώνει την ίδια την εργασία.

Από τους νομάδες μέχρι τα ρομπότ

Το χθες και το αύριο

Η αγροτική επανάσταση οδήγησε στο τέλος της νομαδικής ζωής. Η ανακάλυψη του ατμού, η δεύτερη τεχνολογική επανάσταση, σημάδεψε τη βιομηχανική επανάσταση, καθόρισε το πέρασμα από τον εμβρυακό στον ώριμο-βιομηχανικό καπιταλισμό.

Η τρίτη επιστημονική και τεχνολογική επανάσταση, η ανακάλυψη του ηλεκτρισμού, οι ηλεκτρικές μηχανές και ο μαζικός εξηλεκτισμός, αποτέλεσαν τα θεμέλια της μετάβασης του καπιταλισμού στο μονοπωλιακό του στάδιο. Συνέβαλαν καθοριστικά σε ένα άλμα στην ποιότητα της ζωής και της δουλειάς του ανθρώπου. Η νύχτα έπαψε να είναι όπως παλιά. Οι ατμομηχανές και οι ηλεκτρικές μηχανές έσπασαν τα μέχρι τότε όρια που έθετε στην εργασία η μυϊκή δύναμη του ανθρώπου. Πολλαπλασίασαν τις ασκούμενες δυνάμεις και ροπές.

Η έλευση της Πληροφορικής και ειδικά των υπολογιστών, των ρομπότ και των οπτικών ινών, η ποιοτική ανάπτυξη της Γενετικής, της Βιοτεχνολογίας και της Μοριακής Βιολογίας, επέφεραν την τέταρτη οικουμενική τεχνολογική επανάσταση στην ιστορία της ανθρωπότητας. Οι σύγχρονες υπεραυτόματες μηχανές πολλαπλασιάζουν πλέον όχι μόνο την ασκούμενη μυϊκή δύναμη αλλά και την «ασκούμενη πνευματική δύναμη» στην εργασία, στη ζωή. Ρεαλιστικοποιούν - και αυτή είναι ποιοτική διαφορά με τις μηχανές της τρίτης επιστημονικοτεχνολογικής επανάστασης - τη δυνατότητα επεξεργασίας πρωτοφανούς όγκων δεδομένων και την άσκηση μεγα - υπολογιστικών πράξεων και πολυσύνθετων εντολών.

Οι επιστημονικές και τεχνολογικές επαναστάσεις καλυτέρεψαν την ποιότητα της ζωής στην ανθρωπότητα, αλλά δεν καλυτέρεψαν τη ζωή της ίδιας της ανθρωπότητας. Πάνω από το μισό του πληθυσμού της γης αδυνατεί να καλύψει στοιχειώδεις ανθρώπινες ανάγκες. Στο ένα τέταρτο του πλανήτη δεν υπάρχει ηλεκτρικό ρεύμα. Κάθε χρόνο εκατομμύρια άνθρωποι πεθαίνουν επειδή δεν έχουν πρόσβαση σε καθαρό νερό. Εκατομμύρια παιδιά πεθαίνουν από έλλειψη εμβολίων.

Αλλά και **οι εισοδηματικές ανισότητες συνεχίζουν να αυξάνουν.** Το μεγαλύτερο μέρος από τα 7,5 δισεκ. των ανθρώπων εξακολουθεί να ζει σε συνθήκες φτώχειας και εξαθλίωσης. Ταυτόχρονα, η εφαρμογή της προηγμένης τεχνολογίας στην πολεμική βιομηχανία σπέρνει καθημερινά το θάνατο και τη δυστυχία σε πολλά σημεία του πλανήτη.

Οι τεράστιες δυνατότητες που δημιουργούνται με τις νέες τεχνολογίες φέρνουν για την ώρα το αντίθετο αποτέλεσμα: οδηγούν στην ανεργία τεράστιες μάζες εργαζομένων και στην εργασιακή

αβεβαιότητα όσους εξακολουθούν να εργάζονται. Αυτή φαίνεται να είναι η νέα εποχή, η δικιά μας, η κατ' εξοχήν εργατική εποχή. Αν όμως τα πράγματα είναι όπως φαίνονται, τότε η επιστήμη θα ήταν αχρείαστη...

Οι εξελίξεις δεν εκφράζουν απλά τη «νύχτα του καπιταλισμού». Αποκαλύπτουν πρωτίστως τη δυνατότητα για μια βαθιά πολιτική και πολιτιστική επανάσταση στην εργασία, στη γενικότερη οργάνωση της ζωής του εργάτη

Στην ετήσια συνάντηση της Αμερικανικής Ένωσης για την Προηγμένη Τεχνολογία, στις 16 Φλεβάρη 2016, προβλέφθηκε ότι «οι εξελίξεις στη ρομποτική και την τεχνητή νοημοσύνη θα προκαλέσουν μια εργασιακή επανάσταση που δεν θα μοιάζει με αυτήν που έζησε η ανθρωπότητα στη βιομηχανική επανάσταση».

Στο παγκόσμιο φόρουμ του Νταβός, το ίδιο έτος, ως βασικό θέμα εξετάστηκε η “Τέταρτη Βιομηχανική Επανάσταση” και ειδικότερα η **ρομποτική, η τεχνητή νοημοσύνη, η νανοτεχνολογία, η τρισδιάστατη εκτύπωση και η βιοτεχνολογία**. Η έρευνα, που παρουσιάστηκε από τον προεδρεύοντα Κλάους Σβαμπ και τον καθηγητή Ρίτσαρντ Ζάμανς με τίτλο «Το Μέλλον των Θέσεων Εργασίας», έγινε σε 15 χώρες που απασχολούν περίπου το 65% του παγκόσμιου εργατικού δυναμικού (1,9 δισεκ. άνθρωποι). Εκτιμά δε ότι «μέχρι το 2020 στις 15 αυτές αναπτυγμένες και αναδυόμενες οικονομίες 7 εκατομμύρια θέσεις εργασίας θα χαθούν εξαιτίας της αντικατάστασης τους από τα ρομπότ, ενώ μόνο δύο εκατομμύρια νέες θέσεις θα δημιουργηθούν”.

Φυσικά αυτό το «εξαιτίας αντικατάστασής τους από ρομπότ» είναι «αληθοειδές», όχι αληθινό.

Γιατί καμιά επιστημονική ή τεχνολογική καινοτομία δεν ρυθμίζει αυτή, από μόνη της, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας. Δημιουργεί όρους και προϋποθέσεις, καθορίζει νέα όρια και δυνατότητες, αλλά η πολιτική είναι αυτή που αντεπιδρά και τελικά επιβάλλει.

Από τη μία, η σημερινή εκρηκτική ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής φαίνεται να βρίσκεται σε «τρέχουσα» αντιστοιχία με το καπιταλιστικό σύστημα. Οι νέες τεχνολογίες αλλάζουν τις εταιρείες, τις κάνουν να λειτουργούν πιο ευέλικτα, σαν αναπαραγωγέας MP3. Μπορεί κάθε φορά και σε οποιοδήποτε δεδομένο χρόνο να επιλέγουν και να εκτελούν μόνο μερικές από τις πολλές δυνητικές λειτουργίες τους. Καθώς οι μέτοχοι τίθενται πάνω από τους διευθυντές, η εταιρεία-χρηματιστής δεν αναλαμβάνει πλέον ευθύνες απέναντι στους εργαζόμενους. Αν αποτύχει στρέφεται αλλού, χωρίς χρονοτριβή και με όσα θύματα χρειαστούν. Η φορντική-τεϊλορική λεπτομερής διαχείριση κάθε κίνησης και κάθε στιγμής του εργαζόμενου δίνουν σταθερά τη θέση τους σε μια σύγχρονη πολιτική «αφοσίωσης στην εταιρεία», ώστε ο εργαζόμενος να αποχτά αίσθηση της ατομικής (ψευδο)συμμετοχής στην πυραμίδα. Στο όνομα της παραγωγικότητας, καθίσταται ασαφής η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ανταγωνιστή και συναδέλφου. Ένα νέο είδος εσωτερικού ανταγωνισμού αλλά και «ηλεκτρονικού συγκεντρωτισμού» αντικαθιστά σταθερά στις εταιρείες αιχμής την παλιά «αλυσίδα». Η εξουσία συγκεντρώνεται στο κέντρο που κρίνει τα αποτελέσματα, επεκτείνει ή συρρικνώνει την εταιρεία.

Από την άλλη, όμως, **η σημερινή εκρηκτική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στην πραγματικότητα τείνει να έρχεται σε βαθύτερη, από κάθε άλλη φορά, αναντιστοιχία με τις κοινωνίες της αγοράς**. Να προκαλεί νέες βαθύτερες αναστατώσεις, κλονισμούς και κρίσεις της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Να διαμορφώνει προϋποθέσεις για «νέους γύρους» εργατικής αμφισβήτησης. Χωρίς απογείωση στην πολιτική ονειροπόληση, αλλά και χωρίς υπόκλιση στην πολιτική στατιστική, οι μαχόμενες αριστερές δυνάμεις πρέπει να διαχωριστούν από την κοινωνική τάση που βλέπει σαν αιώνια τη σημερινή πραγματικότητα και αγνοεί την αντιφατική δυναμική της.

Η εισαγωγή στην παραγωγή της πληροφορικής και των κομπιούτερ αποκαλύπτει πως δεν είναι ουτοπία να παράγονται προϊόντα-αξίες χρήσης και όχι μόνο εμπορεύματα. Αυτό δηλώνει η ελεύθερη διακίνηση-«κλοπή» σε τεράστια κλίμακα των προγραμμάτων παραγωγής («σόφτγουερ»). Έτσι όμως υπονομεύεται το θεμέλιο της καπιταλιστικής αγοράς, η παραγωγή εμπορευμάτων καθώς μάλιστα το προϊόν της επιστήμης που καθοδηγεί την παραγωγή εμφανίζει στοιχεία κρίσης του εμπορευματικού του χαρακτήρα. Οι υπολογιστές και τα ρομπότ, μετασχηματίζουν σε απλούστατες διαδικασίες, εργασιακά καθήκοντα τα οποία μέχρι χτες απαιτούσαν υψηλή ειδικευση και δεξιοτεχνία. Οι εργάτες μπορούν να έχουν πλέον συνολική εικόνα της παραγωγής, της διακίνησης, εμπορίας και ανταλλαγής αγαθών και κεφαλαίων. Αυτή όμως η νέα δυναμική κατάσταση αφαιρεί σε μαζική κλίμακα το πέπλο των αποκλειστικών δήθεν διοικητικών ικανοτήτων των διευθυντών και τελικά τις ίδιες της αστικής τάξης. Αλλά και αυτές καθ' αυτές οι εντολές αυτοματισμού απαιτούν φαντασία, πρωτοβουλία. Η πρωτοβουλία, η συνθετική ικανότητα, πρέπει επομένως να διδαχθούν. Αν όμως αυτό πράξει το σχολείο τότε αυτό παράγει ανθρώπους που μπορεί να έχουν την εικόνα του όλου. Άρα και να το διεκδικήσουν. Αν δεν το πράξει ο νέος εργαζόμενος είναι αντίστοιχος αντικειμενικά των σύγχρονων απαιτήσεων και δυνατοτήτων.

Αντίφαση, αναμφίβολα. Αλλά ανάλογες αντιφάσεις διασχίζουν τη σύγχρονη αγορά.

Για παράδειγμα, σε ένα «στικάκι υπολογιστή», που στοιχίζει λίγα ευρώ, μπορεί να αποθηκευτούν χιλιάδες τόμοι λογοτεχνίας, έργα μουσικής και πίνακες ζωγραφικής. Έτσι όμως όλος ο ανθρώπινος πλούτος της επιστήμης και της τέχνης μπορεί να γίνουν κτήμα όλης της κοινωνίας. Αλλά τότε το διαχρονικό εργατικό αίτημα να σπάσει ο διαχωρισμός των ανθρώπων σε χειρώνακτες και διανοούμενους προβάλλει ως χειροπιαστή δυνατότητα.

Οι νέες και συνεχώς εξελισσόμενες παραγωγικές δυνάμεις δεν εκφράζουν επομένως απλά τη σύγχρονη επιστημονική και τεχνολογική επανάσταση ή τη «νύχτα του καπιταλισμού». Αποκαλύπτουν και εκφράζουν πρωτίστως τη δυνατότητα για μια βαθιά πολιτική και πολιτιστική επανάσταση στην εργασία, στη γενικότερη οργάνωση της ζωής του εργάτη.

Η τελική επομένως απάντηση στο ερώτημα, αν η τεχνολογία που αναπτύσσεται αντικειμενικά θα ωφελήσει ή όχι την ανθρωπότητα **μπορεί να δοθεί μόνο από τους συσχετισμούς - και τη δυναμική τους - ανάμεσα στην εργατική και την αστική πολιτική.** Εκεί, στη διεκδίκηση πρωτίστως όχι μόνο του χρόνου που απελευθερώνει η σύγχρονη επιστήμη, αλλά και του χρόνου που απελευθερώνει την ίδια την εργασία.

Αλέκος Αναγνωστάκης, από το αφιέρωμα της εφημερίδας ΠΡΙΝ "Νέες τεχνολογίες: Η νέα σχέση του ανθρώπου με τα δημιουργήματά του", 7/1/2017

[Tweet](#)
